

Аналіз досліджень і публікацій. Дана вельми актуальна проблематика доволі жваво обговорювалася на науковому рівні певний час тому. Слід пригадати праці таких вчених, як Латиєв, Ф.Н, Гаджиєв Г.А, Маковій В.П., Скловський К.І., Лоренц Д.В., Цікало В.І. В останній період дискусія з даного приводу дещо затихла. Мабуть, науковці зрозуміли, що їхні теоретичні напрацювання абсолютно не цікаві державі, яка переймається іншими питаннями і не цікавиться встановленням належного балансу між статикою власницьких взаємин та динамікою майнового обороту. Як результат – сьогодні чи не найбільше за всю історію матеріальних колізій, пов'язаних із силовим, а не правовим, переділом майна, процвітає волонтаризм і свавілля у цій царині. Тож питання залишається вельми актуальним, позаяк чинне законодавство часто не дає чіткої відповіді на запити реальної практики. Скажімо, спірним є питання про зміст суб'єктивного права давнісного володільця упродовж набувального строку, зокрема щодо його захисту у разі відібрання у нього речі, та й наявність самого такого права на захист виглядає проблематичною. Також зовсім не з'ясованим є питання стосовно наявності в окупанта права володіти чужим майном та можливості його захистити від порушення. То і є метою даної праці.

Виклад основного матеріалу. Свого часу для забезпечення належного балансу під час взаємодії протилежних інтересів власника, що тривалий час не володіє річчю, та володіючого набувача, і задля гарантування суспільного інтересу у поживленні матеріального обороту було фактично запроваджене правило про отримання права власності на чужу річ у результаті впливу встановленого періоду належного володіння нею. Набуття права одним суб'єктом через давність володіння (usucapio) означало одночасно і втрату цього ж права іншим, що, власне, не дуже відрізнялося від давньоримського регулювання подібних відносин. Але момент такого переходу визначався вже не часом закінчення позовного домагання, а саме впливом набувального строку окупації. Іншими словами, в цивільному законодавстві почав застосовуватися матеріально-правовий інститут набувальної давності. Як соціальне обґрунтування для його запровадження наводилися як практичні інтереси держави та суспільства, так і природно-правові засади. Окремі цивілісти вибудували і філософське підґрунтя для давності. Так, К.О. Неволін, характеризуючи її значення для набуття речового права, казав:

«Життя, діяльність, зовнішній прояв себе у такій мірі притаманні сутності права, що за законами усіх народів людина, не користуючись своїм правом, не приводячи його в дію протягом певного часу, зрештою, повністю втрачає його. І навпаки, особа, що володіє цим правом, як своїм, хоча насправді воно йому не належить, нарешті зі спливом визначеного часу придбаває це право. Для того, щоб володілець майна міг спокійно утримувати його, не остерігаючись ніяких зазіхань, не побоюючись втратити його за якимось позовом, задля затвердження довіри до існуючого порядку речей встановлення давності абсолютно необхідне» [3, с. 16]. Зрештою, як би там не було, потреба в набувальній давності була викликана суспільною зацікавленістю у сфері обороту, і саме майновий оборот зумовив ті чинники, котрі сформували її результативність (тривалість належного володіння, добросовісність набуття).

Сьогодні вже не викликає сумнівів теза, що володіння чужою річчю становить зміст суб'єктивного права особи, а не фактичний стан відношення. Але конкретне право набуває вираження лише за умови наповнення його відповідним інструментарієм, що гарантує реалізацію. Проблема, яка поставлена у цій роботі, знаходиться більше не в практичній, а законодавчій площині. І її вирішення, на наше глибоке переконання, полягає у нормативному запровадженні чіткого та виваженого механізму посесорного захисту. Власне кажучи, український закон вказує на можливість судової реалізації вимог незаконного володільця до інших осіб. Той факт, що така особа має як суб'єктивне право на утримання речі, так і можливість його захисту, підтверджується не тільки загальним правилом ст. 396 ЦКУ, а й положенням частини другої пункту 3 статті 344 ЦК України. У ній передбачається пред'явлення позову давнісним володільцем про витребування майна у разі його втрати останнім не зі своєї волі. Фактично вказані нормативні правила дозволяють вести мову про надання такому суб'єктові притаманних власнику повноважень щодо, наприклад, пред'явлення позову про витребування майна. При цьому судовий захист даного володіння не обмежується вимогами до третіх осіб. Відтак у цивілістичній літературі прийнято вважати, що домагання про витребування майна у разі втрати його володільцем не з своєї волі можуть спрямовуватися і на адресу власника або іншого титульного володільця. Але, повторимо, подібне повноваження навіть добросовісного окупанта має виключно абстрактний характер.

власності або титульному володінню, навіть попри те, що питання про право не є предметом оцінки. Такий підхід може бути виправданим лише з огляду на важливість поставленої мети – запобігання насильству та самоуправству. У цьому відношенні заслуговує на увагу думка К.І. Скловського, згідно з якою відродження власницького захисту має починатися із запровадження у якості вихідної тези принципу неприпустимості насильства у приватному праві, і, як наслідок, – дії усіх презумпцій проти порушника [10, с. 487]. Відтак кожен володілець матиме впевненість, що він не тільки може втратити майно виключно в судовому порядку, але й повернути його тим же чином. Під час побудови відповідної юридичної конструкції обов'язково слід детально проаналізувати існуючі доктринальні напрацювання з даного питання. Зокрема, необхідно встановити, є посесорний позов тільки віндикаційним, чи він охоплює всі можливі вимоги, який суб'єктний склад такого домагання. Одним із основних завдань має бути виявлення обсягу повноважень нетитульного володільця: чи можна їх прирівняти до повноважень особи, наділеної титулом. Фактичне ототожнення законного (титульного) та узукапієнта (давнісного) володільців можемо зустріти у літературі [13, с. 8]. Подібні висновки певною мірою зумовлені схожою обмеженістю їхніх повноважень тільки речовими домаганнями: вони не можуть бути суб'єктами, наприклад, деліктних вимог, якщо майну, що перебуває у володінні, нанесена шкода [14, с. 20]. Крім того, право давнісного володільця, як і титульного, обмежене строком існування, встановленим договором чи законом.

Однак, на нашу думку, це порівняння не повністю коректне. Схожість даних осіб проявляється у суб'єктивному сприйнятті ситуації: обидва вважають себе належними утримувачами і володіють майном, як своїм. Але навіть тут є істотні відмінності. Узукапієнт від часу окупації речі усвідомлював себе власником, тоді як дійсно титульний володілець не обов'язково буде таким. Він може утримувати річ як орендар, зберігач тощо. Крім того, за українським законодавством добросовісність давнісного володільця вимагається лише на час заволодіння майном, тоді як надалі його обізнаність про неповноважного відчужувача юридичного значення не має. Таких змін у свідомості титульного володільця не буває в принципі. Тож, як бачимо, навіть за особистісними, суб'єктивними показниками щодо сприйняття свого статусу ці особи відрізняються, не кажучи вже про об'єктивний бік їхнього становища. Та, попри

очевидні сутнісні відмінності, спільні зовнішні ознаки у давнісного та титульного володільців таки є, і саме вони мають враховуватися під час конструювання потрібних юридичних механізмів.

Між тим, якщо продовжити дослідження даної класифікації, можемо зробити висновок, що володіння навіть самим власником річчю, яка йому належить, не завжди носить правомірний характер. Так, продавець, який своєчасно не передав товар покупцеві, продовжує утримувати майно, попри те, що він не має такого права. При цьому статус даного суб'єкта не змінився: особа, що не виконала обов'язку передати майно, продовжує бути його власником чи належним володільцем. Навіть той факт, що від часу правопорушення виникає охоронне відношення, за яким носій порушеного суб'єктивного права може, зокрема, вимагати примусового виконання такого обов'язку від боржника, на змінює стану речей. Якщо віритель не здійснить примусовий захист шляхом виконання обов'язку в натурі, то після втрати цієї можливості зі збігом позовної давності майно продовжуватиме перебувати в боржника, а юридичний титул володіння не зміниться. І хоча в боржника залишається обов'язок передати майно кредиторіві (після спливу позовної давності зобов'язання не припиняється, ч. 1 ст. 267 ЦКУ), український закон прямо не кваліфікує подібне утримання майна як набуття чи збереження без достатньої правової підстави (ст. 1212 ЦКУ).

На відміну від ситуації, описаної у попередніх абзацах, фактичний володілець неправомірно утримує не свою річ, а чужу, яка належить на певному титулі іншому суб'єктові. При цьому, здавалося б, статус суб'єктів не повинен змінитися: останній із втратою речі не перестає автоматично бути власником, а фактичний володілець і поготів не стає власником майна, попри те, що утримує його. Утім, якби останнє твердження було беззаперечною істиною, суспільство неодмінно зіштовхнулося б з вибуттям значної кількості майна з цивільного обороту. Адже в разі, коли власник з якоїсь причини (не може чи не хоче) не витребує свою річ, особа, що утримує її, буде як завгодно довго здійснювати володіння та користування, але не зможе вступати в зобов'язальні відносини із приводу даного майна. Такий варіант навряд чи був би на користь стабілізації майнових суспільних відносин, і законодавства різних часів переймалися цією проблемою, намагаючись її розв'язати шляхом мінімізації втрат з боку як власника, так

і набувача. Такий підхід виглядає цілком розумним, закон визначає правовий статус втраченої власником речі по-різному, виходячи з наявних чинників, зокрема суб'єктивних. Тож тут ми вже не можемо казати про незмінність відповідного майнового статусу після правопорушення.

Із викладеного можемо зробити певні **висновки**. Давнісне володіння має всі ознаки суб'єктивного права, а закінчення його призводить до виникнення власності – нового права. Та наразі реальний механізм здійснення права володіння за давністю не врегульований. Популярна в літе-

ратурі наразі ідея запровадження посесорного захисту поки що не знайшла реального втілення. Дане питання потребує подальшого детального вивчення науковцями та законодавцем та нормативного відображення. Виходячи з необхідності забезпечення балансу під час захисту інтересів неволодіючого власника і добросовісного титульного окупанта та з метою поживлення матеріального обороту має бути розроблений інструментарій посесорного захисту на базі охоронного механізму власності з урахуванням відмінностей володільницького статусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маковій В.П. Ретроспективний аспект формування набувальної давності. *Вісник Луганського держ. унів-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2010. № 1. С. 225–233.
2. Березникова Ю.Р. Актуальные проблемы защиты давностного владения в отношении недвижимого имущества. *Бюллетень нотар. практики*. 2011. № 1. С. 15–18.
3. Калачов Н. О давности по русскому гражданскому праву. По поводу сочинения г. Энгельмана: Die Verjährung nach russischem Privatrecht. Dorpat, 1867 г. *Юридический вестник*. Кн. 1. Июль. Москва, 1867. С. 11–18.
4. Латыев А.Н. Правовое положение лица, владеющего имуществом в течение срока приобретательной давности. *Российский юрид. журнал*. 2001. № 4. С. 101.
5. Латыев А.Н. Посесорный процесс и другие способы упрощенной защиты вещных прав. *Современные проблемы взаимодействия материального и процессуального права России: теория и практика : Матер. Всероссийской научно-практич. Конференции*. Екатеринбург : УрГЮА, 2004. Ч. 2. С. 187–201.
6. Венедиктов А.В. Проблема защиты фактического владения в советском праве. *Советское государство и право*. 1941. № 4. С. 120–125.
7. Эннексерус Л. Курс германского гражданского права. Москва : Издательство иностранной литературы, 1949, Том 1, полутом 1. 432 с.
8. Галов В.В. Владение как элемент вещного права. Ростов на Дону. *Донской юридический институт*. 2000. С. 2–5.
9. Коновалов А.В. Владение и владельческая защита в гражданском праве. 2-е изд. дополн. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2002. 299 с.
10. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве. Учебно-практическое пособие, 2-е изд. Москва : Дело, 2000. 512 с.
11. Тужилова-Орданская Е.М. Проблемы защиты прав на недвижимость в гражданском праве России : моногр. Москва : ИД «Буквед», 2007. 443 с.
12. Рубанов А.А. Приобретение права собственности. ГК РФ. Часть первая. Научно-практический комментарий. Москва : БЕК, 1996. 813 с.
13. Лоренц Д.В. Виндикация: юридическая природа и проблемы реализации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Краснодар, 2008. 26 с.
14. Подшивалов Т. Вещные иски: конкуренция и сочетание. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2009. № 12. С. 19–22.

Гуйван Петро Дмитрович

ОСОБЛИВОСТІ ПОСЕСОРНОГО ЗАХИСТУ РЕЧОВОГО ПРАВА УПРОДОВЖ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ

Запропонована праця присвячена дослідженню актуальної проблематики: реального співвідношення статичної цивільних речових відносин і динаміки матеріального обороту. Дане питання розглядається в аспекті реального наповнення змісту суб'єктивного права на володіння чужою річчю, зокрема в період, коли відбувається перебіг набувальної давності. У цей час окупант правомірно утримує чужу річ, але не може в повному обсязі здійснювати права власника. Більше того, він за нашим кволим у даному відношенні законодавством не вправі здійснити правовий захист свого володіння від неправомірних зазіхань третіх осіб, а тим більше – від власника. Хоча дії останнього з фізичного відібрання речі будуть незаконними, не титульний окупант позбавлений можливості у суді захистити своє володіння. Автор вбачає єдиний спосіб вирішення даної проблеми – у запровадженні посесорного захисту в національному правовому полі. При цьому для захисту порушеного володіння слід доводити факт утримання речі, а не наявність титулу на це. При цьому, звісно, мають аналізуватися і підстави заволодіння майном, але наявність титулу не може надавати переваги стороні судового спору. У статті проаналізовані етапи цивілізаційного поступу інституту набувальної давності на наших теренах та доктринальні намагання науковців наповнити ідею посесорного володільницького захисту реальним змістом. Також досліджено вказану концепцію в законодавствах зарубіжних держав. Висловлена авторська позиція, згідно з якою не варто надавати посесорному речовому захистові широких загально цивілістичних охоронних функцій. Адже це може призвести до змішування виключно володільницького захисту із зобов'язально-правовими реституційними повноваженнями або надання йому значення абсолютного захисту проти усіх третіх осіб та власника. Наголошується, що зміст

посесорного захисту має полягати у здійсненні речових позовів. У цьому сенсі пропонується надати незаконному володільцеві, що отримав річ від третіх осіб, у разі порушення його володіння, прав, аналогічним тим, що випливають з віндикації, з урахуванням специфіки відносин.

Ключові слова: посесорний захист, право володіння, набувальна давність.

Guyvan Petro

PECULIARITIES OF POSSESSORY PROTECTION OF PROPERTY LAW DURING THE ACQUISITION PERIOD

The proposed work is devoted to the study of topical issues: the real relationship between the statics of civil relations and the dynamics of material turnover. This issue is considered in terms of the actual content of the subjective right to own someone else's thing, in particular in the period when the acquisition statute of limitations. At this time, the occupier lawfully holds someone else's thing, but can not fully exercise the rights of the owner. Moreover, according to our weak legislation in this regard, he is not entitled to carry out legal protection of his property from unlawful encroachments of third parties, and even more so – from the owner. Although the actions of the latter on the physical seizure of the thing will be illegal, not the titular occupier is deprived of the opportunity to defend his property in court. The author sees the only way to solve this problem in the introduction of possessory protection in the national legal field. Thus for protection of the broken possession it is necessary to prove the fact of the maintenance of a thing, instead of existence of the title on it. At the same time, of course, the grounds for taking possession of the property must be analyzed, but the presence of the title cannot give an advantage to the party to the litigation. The article analyzes the stages of civilizational progress of the institute of acquisitive prescription in our area and the doctrinal efforts of scientists to fill the idea of possessory ownership protection with real meaning. This concept is also studied in the legislation of foreign countries. The author's position is expressed, according to which it is not necessary to give possessory material protection wide general civil protective functions. After all, this can lead to confusing only proprietary protection with binding restitution powers or giving it the value of absolute protection against all third parties and the owner. It is emphasized that the content of possessory protection should be the implementation of property claims. In this sense, it is proposed to give the illegal owner, who received the thing from third parties, in case of violation of his possession, rights similar to those arising from the vindication, taking into account the specifics of the relationship.

Key words: possessory protection, right of possession, acquisitive prescription.